

SOORT); 13 juni, „paar dozijn”, Hoge Veluwe; 14 dagen later (dezelfde?), Otterlo (WIGMAN); 14 juni, vele 10-tallen, Havelte (RESOORT); 27 juni, grote troep, Leuvenumse Bos (Lim. 32: 175); 29 juni, ca 10 ex. → W, tussen Voorthuizen en Nijkerk (Nu).

342 (11). ORIOLOUS ORIOLOUS — WIELEWAAL.

22 juni, Hoophuizen (v. ORDEN c.s.); 25 juni, enige dagen, Schokland, N.O. Polder (v. d. HEIDE).

[Zie voor soortgelijke gevallen Lim. 30: 84 (t.K.).]

344 (3a). CORVUS CORONE CORNIX — BONTE KRAAL.

Gehele zomer, 1 ex., Dongjum, bij Franeker (Van. 12: 191).

348 (7). NUCIFRAGA CARYOCATACTES — NOTENKRAKER.

23—26 jan., midden in Tilburg (Wi); 11 maart, Apeldoorn (Vj. 6: 40).

Kampen, dec. 1959.

Enige Broedvogels in Noord-Brabant

door

SJ. BRAAKSMA, W. H. Th. KNIPPENBERG en V. LANGENHOFF

(met 1 tekstfiguur)

(vervolg)

De Torenvalk (*Falco tinnunculus* L.)

Over de verspreiding van de Torenvalk in vroeger jaren zijn vrijwel geen gegevens bekend. Dit betekent uiteraard zeer zeker niet, dat de Torenvalk vroeger niet voorkwam. In dit geval betekent het ontbreken van gegevens nl. juist het tegendeel: de soort was zo algemeen, dat niemand het de moeite waard achtte om te vermelden, waar hij Torenvalken broedend had aangetroffen. Een euvel, waaraan ongetwijfeld ook de meeste hedendaagse ornithologen zich schuldig maakten en nog schuldig maken. Zelf noteerde ik vroeger hoogstens een nestvondst. Verdere waarnemingen gedurende de broedtijd komen pas in mijn dagboeken voor, nadat wij het voornemen hadden opgevat om in het kader van deze reeks Brabantse broedvogelwaarnemingen, ook over de verspreiding van de Torenvalk een artikel te publiceren. Dat dit gebeurt, heeft twee redenen. In de eerste plaats het streven om aldus het overzicht van de in Brabant broedende roofvogels compleet te maken. In de tweede plaats de bij het nagaan van de verspreiding van andere soorten opgedane ervaring, dat het voor het verkrijgen van een goed inzicht inzake eventuele fluctuaties in het aantal dringend nodig is, om te kunnen beschikken over kwantitatieve gegevens ook uit vroeger jaren.

Ter illustratie van bovenstaande bewering, dat de verspreiding van de Torenvalk vroeger niet verder werd nagegaan i.v.m. de algemeenheid van de soort, volgen hier twee citaten uit door ons geraadpleegde literatuur: „Door het gehele rijk, in bosschen en

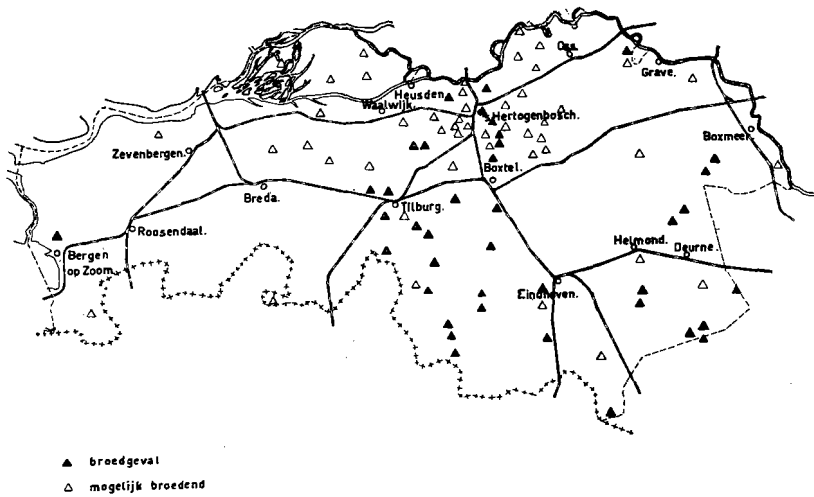

Fig. 1. De verspreiding van de Torenvalk als broedvogel in Noord-Brabant in de jaren 1947 t/m 1957.

bouwvallen broeiende aangetroffen" (SCHLEGEL, 1852). „De algemeenste en talrijkste in ons land broedende roofvogel, vooral in de bossen, mits grenzend aan open terreinen, in het parklandschap, in begroeide duinen en ook in het polderland, mits enige boomgroei aanwezig is" (HAVERSCHMIDT, 1942).

Dat met laatstgenoemde beschrijving ook de huidige verspreiding in Noord-Brabant goed is getypeerd, moge blijken uit onderstaand overzicht. Wij zouden alleen in aansluiting op de voor het polderland gegeven beschrijving nog eens willen wijzen op de grote betekenis van eendenkooien als broedplaatsen voor Torenvalken. Dat de verspreiding van de soort zeer nauw samenhangt met de aanwezigheid van geschikte voedselgebieden, is zonder meer duidelijk. Op het verband tussen de aanwezigheid of afwezigheid van veel veldmuizen en het voorkomen van Uilen en Torenvalken is reeds herhaalde malen door zoölogen de aandacht gevestigd (zie in literatuuroverzicht o.a. publicaties van BOUMA, RUITER en VAN WIJNGAARDEN).

Ongetwijfeld zijn in onderstaand fragmentarisch overzicht van het voorkomen van de Torenvalk in Brabant eveneens aanwijzingen te vinden voor de juistheid van de stelregel, dat Torenvalken zeer sterk afhankelijk zijn van het voorkomen van muizen. Men vergelijk bv. de aantallen in de Maaspolders tussen Empel en Oss (één van de ergste veldmuisplaaggebieden in ons land) waargenomen Torenvalken in de jaren 1956 en 1957. Hierbij kan worden opgemerkt, dat datum en gevolgde route in beide jaren vrijwel overeenstemmen (1956 stond bekend als een goed jaar voor de veldmuizen in dit gebied, in 1957 was het tegendeel het geval). Het is stellig interessant om in de toekomst meer gegevens over deze correlaties te verzamelen.

Halsteren: 1953, broedend aangetroffen (Zwerfsters Etten, 1953). — Woensdrecht: 1952, op 4 aug. 2 ex. (W. KNIPPENBERG). — Zundert-Nieuwmoer: 1951, op 24 aug. 1 ex. bij de Maatjes; 1957, op 29 mei 1 ex. bij de Maatjes (S. BRAAKSMA). — Klundert: 1956, op 6 mei 1 ex. (P. BROEDERS). — Zevenbergen: 1907, vrij algemeen in de omgeving (v. d. MOLEN, 1907). — Biesbosch: 1954, op 7 mei 1 ex. in de Ripsche hoek (W.K.); op 16 juni 1 ex. in Polder Maltha (S.B.). — Terheijden: 1957, op 22 mei 3 ex. bij de Achterste Kooi (S.B.). — Raamsdonk: 1953, op 12 april 1 ex. (P.B.). — Oosterhout: 1953, op 12 april 1 ♂; 1954, op 28 april 1 ex. (P.B.). — Dongen: 1949, op 5 mei 1 ex. in de omgeving (W.K.). — Werkendam: 1954, op 27 april 1 ex. bij het Steurgat (W.K.). — Dussen-Eethen: 1951, op 25 april 1 ex. bij de eendenkooi te Hill en 1 ex. bij Kornschiedijk (S.B.); 1954, op 27 april 1 ex. nabij dorp Eethen (W.K.). — Andel-Biesheuvel: 1954, op 27 april 1 ♂ (P.B. en W.K.). — Loon op Zand: 1951, op 18 april 1 ex. bij het Plakkeven (S.B.); 1954, op 30 april 1 ex.; 1955, op 20 april 1 ex.; 1957, op 26 april 1 ex. (W.K.). — Drunen: 1952, op 13 mei 1 ex. ten noorden van het kasteel (S.B.). — Tilburg: 1943 t/m 1950 broedvogel op „De Gaas” (A. B. WITTGEN); 1947, 1948, 1949 en 1951, broedgeval op landgoed „De Gaas” (J. POST); 1957, bijna dagelijks gezien aan z. stadrand o. van de weg naar Hilvarenbeek (J. POST); 1956, 1957, broedvogel in de „Rauwbraken” (A.B.W.); 1957, broedvogel op „Den Baars” (G. BOGAERS). — Goirle: 1947, gezien in mei (J. WITLOX); 1956, broedvogel op „Du Golf” (J. POST). — Esbeek: 1946, in mei gezien bij het Goorven (HELLEBREKERS, 1946); 1956, 1 paar broedend op Wellesend (A.B.W.). — Dienen: 1953 en 1954, broedgeval nabij het Wilhelminakanaal (KLOP en PROBST). — Moergestel: 1952, één broedpaar in de omgeving (E. F. M. MUTSAERTS); 1949, 1950, 1951, 1953 en 1954, broedend bij het Galgeven (G. BOGAERS); 1956, broedgeval in Bronbos (G. BOGAERS); 1957, 1 paar broedend bij de oude Moergestelse weg (A.B.W.). — Udenhout: 1950, op 9 mei ♀ op nest nabij De Brand (S.B.); 1951, op 17 april 2 paar nabij De Brand, waar op 22 mei broedend in eik en nest met 2 eieren in grove den (Utr. Biologen en S.B.). — Haaren: 1953, op 14 juli juv. ex. gezien (L. HENDRIX e.a.). — Oisterwijk-Boxtel: 1951, op 8 juni 1 ex. gezien (V. LANGENHOFF); 1957, op 14 juni bewoond nest en 2 jagende exemplaren op de Campinasche heide (S.B.). — Liempde: 1957, broedvogel op landgoed „Velder” (W.K.). — Oirschot: 1952, op 28 april broedend bij de kazerne (H. KRIJUK); 1957, op 28 april broedend, de 4 eieren werden echter uitgehaald (W.K., 1958). — Knegsel: 1954, 3 eieren (W.K.). — Vessem: 1955, 1 ei (W.K.). — Netersel: 1951, op 9 juni 1 nestjong geringd (W.K.); 1952, in mei 1 ex. gezien (W.K.). — Bladel: 1952, op 14 april nest met 2 eieren; 1953, in mei nest met 3 eieren aldaar; 1954, op 6 mei 1 ex. broedend (W.K.). — Dommelen: 1953, op 26 juli nestjong geringd (W.K.). — Waalre: 1955, op 24 april 1 ex. (W.K.). — Valkenswaard: 1944, op 25 juni nest met 5 jongen in vliegden op Malpieheide (BROUWER, 1945); 1954, op 6 juni broedgeval bij de Malpievennen (G. BOGAERS). — Heeze: 1942, op 17 mei nest met 2 eieren in dennenbosje (RUITER, 1942). — Soerendonk: 1955, op 14 juni 1 ex. gezien (W.K.). — Nunen: 1954, waargenomen in omgeving van de Varkensputten, waar mogelijk broedend (H. OVERSTEEGEN). — Vlijmen: 1955, op 15 april 1 ex. te Nieuwkuik (W.K.); 1951, op 4 juli 1 ex. bij Haarsteeg (S.B.); 1956, één legsel uitgebroed in eendenkooi bij Haarsteeg (M. v. d. WATER); 1910?, omstreeks 1910 af en toe broedend in de eendenkooi bij het Meertje van Engelen (WIGMAN 1910); 1949, op 13 mei 1 ex.; 1950, op 14 april 1 paar; 1952, op 25 juli 1 ex. bij eendenkooi aan het Meertje van Engelen (S.B.); 1952, op 30 juli 2 ex. bij het Meertje van Engelen (V.L.). — Helvoirt: 1951, op 2 april 1 ex. in het Helvoirtse Broek; op 12 april 1 ex. boven de ontgonnen Helvoirtse Heide (S.B.); 1954, op 27 april 1 ex. (W.K.). — Vught: 1950, op 10 mei 1 ex. bij het villapark nabij De IJzeren Man (V.L.); 1949, op 22 april 3 ex. baltsend op „Maurick”, waar 1950 waarschijnlijk broedend, o.a. gezien op 31 mei (V.L.) en 1956, op 30 april 1 ex. gezien; 1949, op 28 mei waarschijnlijk broedend op „Blijdijk” (V.L.); 1951, op 5 juni 1 paar op de

Halsche Barrière (S.B.), waar broedvogel (F. B. I. M. JANSSENS); 1954, op 27 april 1 ex. te Cromvoirt (W.K.); 1949, op 15 maart 2 ex. baltsend boven het Drongels kanaal (V.L.); 1948, broedvogel in de Nieuwe Kooi bij Deuteren (J. VAN HELVOIRT); 1949 en 1950, broedvogel nabij Deuteren (V.L.); 1955, op 26 april 2 ex. baltsend bij de Moerputten bij Deuteren; 1956, op 6 april 1 paar baltsend boven de Nieuwe Kooi bij Deuteren; 1957, op 2 april 1 ex. bij de Oude Kooi in de Ham en Rijskampen bij Deuteren (S.B.). — 's-Hertogenbosch: 1957, op 26 juni 1 jong in nest in waterafvoerbak op de kerk St. Pieter, waar ook de 4 voorgaande jaren broedvogel (W.K.). — Hedel: 1934, in juni ♂ en ♀ verzameld te Crevecoeur (thans Collectie Beekvliet); 1951, op 3 aug. 3 ex., waarvan 2 ♀♀ te Crevecoeur (W.K.). — Empel: 1950, op 13 juli 1 ex. luid roepend (V.L.); 1952, 5 april 2 ex. baltsend in de Empelse eendenkooi (S.B.), hier op 5 mei nest met 5 eieren en in 1953 op 18 april weer 1 paar aanwezig (J. v. LEEUWEN); 1955, in juni 1 ex. in de Empelse kooi, waar in 1957 op 23 april weer 1 ex. gezien (W.K.); 1956, op 4 juli 1 ex. in de Empelse eendenkooi (S.B.). — Rosmalen-Maren-Nuland-Geffen-Lith-Oss: 1951, op 6 april 2 ex. in de Maaspolders; op 22 juni 1 ex. aldaar; 1952, op 11 april 2 ex. in de Maaspolders (S.B.); op 14 april 3 ex. bij de Marensse eendenkooi (V.L.); 1954, op 29 april 1 ex. bij Kruisstraat en 1 ex. bij Teeffelen en op 8 juli 1 ex. te Rosmalen (W.K.); 1956, op 17 april 9 ex. in de Maaspolders; 1957, op 18 april 2 ex. in de Maaspolders; de in deze polders waargenomen vogels nestelen waarschijnlijk grotendeels in de eendenkooien onder Maren en Lith (S.B.). — Den Dungen: 1949, op 20 maart 1 paar baltsend in het Bosscheveld, waar 1950, op 30 april 1 ex.; 1951, op 6 april, 15 april en 16 april 1 ex.; 1952, op 27 april 1 ex. broedend op een op kraaien veroverd nest en 1956, op 17 april 1 ex. (S.B.). — Berlicum: 1951, op 24 april 1 paar baltsend boven landgoed „De Wamberg” (S.B.). — St. Michielsgestel: 1949, op 11 maart 1 paar baltsend boven het Bossche Broek; 1950, op 26 maart 1 paar baltsend op „Haanwijke” (V.L.); 1951, op 6 mei 1 ex. in het Bossche Broek; 1952, op 16 april 1 paar baltsend op landgoed „De Pettelaer” (S.B.); op 25 juni 2 jongen in het Dooibroek; 1953, op 8 mei nest met 6 eieren in Broekstraat, waar 1954 op 7 april 1 ♂ (W.K.); 1955, op 12 april 1 ex. in het Bossche Broek; 1956, op 11 april 1 paar baltsend boven „De Pettelaer”; 1957, op 2 april 1 ex. op „De Pettelaer” (S.B.); op 22 maart reeds broedend op „Zegewerp”, waar op 11 juli 2 juv. (W.K.). — Schijndel-Veghel: 1950, in de zomer 2 ex. op de Molenheide; 1954, op 20 april 1 ex. op de Molenheide (J.W.); 1957, enkele paren in de omgeving van Eerde (B. v. DAM). — Heeswijk-Kaathoven: 1952, op 3 april 2 paar gezien (S.B.). — Nuland: 1952, op 2 mei 2 ex. nabij Vinkel (W.K.). — Ravenstein-Herpen: 1950, vrij algemene broedvogel (VAN BERKEL); op 25 mei 3 ex. gezien (S.B.). — Beers: 1953, op 15 april 1 ex. gezien (Th. THIELS). — St. Anthonis: 1951, op 4 mei 1 ex. in natuurreservaat Ullingsche bergen (S.B.); 1953, 2 broedparen in de bossen (A. DE JONG). — Vierlingsbeek: 1954, april en mei, geregeld 1 paar aanwezig in tuin N.H. Pastorie (S.B.). — Boekel: 1954, op 20 april 1 ex. (W.K.). — Bakel-De Rips: 1943, op 28 april 1 ex. gezien (W.K.); 1955, 2 nesten met jongen in de bossen, waarvan echter later 1 werd uitgehaald (v. D. KAM, 1956); 1956, nest met 4 eieren, werd later verstoord, uit ander nest 3 jongen uitgevlogen; 1957, één legsel gevonden, dat later werd verstoord (J. v. D. KAM). — Helmond: 1949, op 5 mei 1 ex. en op 31 juli 1 ♀ gezien (W.K.). — Griendtsveen: (= grensgebied Brabant-Limburg); 1947, mei, weinig talrijk; één vogel opvliegend van een leeg oud kraaiennest (HELLEBREKERS 1947). Stabrechtsche en Lieropsche heide: 1942, op 17 mei nest met 2 eieren (RUITER, 1942); 1955, op 23 mei bewoond nest (A. J. H. BARON VAN LIJNDEN); 1956, enkele paren broedend (F. HOCHSTENBACH); 1957, op 24 mei 3 ex., waarvan 1 paar bij nest met 3 eieren (S.B.). — Astensche Peel: 1954, in mei waargenomen (V.L.); 1955, 3 nesten gevonden (J. G. TULLEMANS). — Lieselsche Peel: 1955, op 20 april 1 paar (S.B.). Budel-Dorplein: 1954, nest met jongen in bos aan de Belgische grens (S.B.).

Naar uit bovenstaande gegevens blijkt, zijn van tenminste 80 verschillende plaatsen recente broedgevallen of waarnemingen gedurende de broedtijd bekend. Gelet op het zeer incidentele karakter van de meeste van deze waarnemingen, mag gevoegelijk worden aangenomen, dat het werkelijke aantal broedparen veel groter is dan op het eerste gezicht uit deze gegevens mag worden afgeleid. In vrijwel iedere gemeente zullen immers bij nauwkeurige inventarisatie wel één of meer paren blijken te broeden.

Utrecht, april 1958.

Sj. BRAAKSMA.

(R.I.V.O.N.-mededeling 67)

Literatuur.

- BOUMA, J. P. (1931): Voedsel-onderzoek bij den torenvalk, *Falco tinnunculus* L. Orgaan C.N.V. 4, p. 14—18.
- HAVERSCHMIDT, F. (1942): Faunistisch Overzicht van de Nederlandsche Broedvogels. Leiden.
- HELLEBREKERS, W. Ph. J. (1946): Z.O. Noord-Brabant. Limosa 19, p. 141—142.
- , (1947): Over de vogels van de Landexploitatie Griendtsveen. Limosa 20, p. 252.
- KAM, J. VAN DER (1946): Twee gevleugelde heersers van onze bossen. De Levende Natuur 59, p. 97—105.
- KNIPPENBERG, W. H. Th. (1958): Excursie met de Vogelvereniging te Oirschot. De Zwerver in Gods Vrije Natuur 18, p. 44.
- MOLEN, S. VAN DER (1907): De vogelbevolking van Nederland. De Levende Natuur, 12, p. 153.
- RUITER, H. (1941): Veelvuldig voorkomen van torenvalken, *Falco tinnunculus*, en uilen, Strigidae, in de Alblasserwaard, broedseizoen 1941. Limosa 14, p. 129—130.
- , (1942): Excursie in de omgeving van Heeze (N.Br.) op 17 mei 1942. Limosa 15, p. 124.
- SCHLEGEL, H. (1852): Naamlijst der tot heden in de Nederlanden in den wilden staat waargenomen vogels. Bouwstoffen voor eene fauna van Nederland I, Leiden, p. 61.
- WIGMAN, A. B. (1910): De Zomervogels van de Meer te Vlijmen (N.Br.). Jaarboekje der Nederlandsche Ornithologische Vereniging 7, p. 81—93.
- WIJNGAARDEN, A. VAN (1957): The rise and disappearance of continental vole plaque zones in the Netherlands. Verslagen van landbouwkundige onderzoekingen no 63.15, 's-Gravenhage 1957.
- , (1957): De periodiciteit in de populatiemaxima van de Veldmuis, *Microtus arvalis* Pallas, in Nederland, 1806—1956. Vakblad voor Biologen, 37, no. 4, p. 1—8.
- , (1957): The mammal fauna of two Betuwe landscapes. Mammalia 21, p. 267—300.
- Zwerfsters, Etten (1953): Speurtocht door Vrederust. De Zwerver in Gods Vrije Natuur, 1953, p. 158—159.